

MOJA LJUBLJANICA

NOVICE

Spoštovane bralke, spoštovani bralci,

projekt Doživljajsko razstavišče Ljubljana, ki ga vodi Občina Vrhnika v sodelovanju z Muzejem in galerijami mesta Ljubljane in Biotehniško fakulteto Univerze v Ljubljani ter je delno financiran s strani finančnega mehanizma EGP, se bliža uspešnemu zaključku. Zahvaljujemo se vsem, ki ste v tem obdobju soustvarjali z nami in se veselili skupnih rezultatov. Ti so v prvi vrsti namenjeni vsem vam, domačim prebivalcem, zato vas bomo o novostih in programih redno obveščali. Želimo pa si tudi vašega aktivnega sodelovanja in pobud pri predstavitvi izjemne naravne in kulturne dediščine domačim in tujim obiskovalcem porečja Ljubljane.

Janko Skodlar, vodja projekta
Irena Šinkovec, strokovni vodja projekta

Struga reke Ljubljane med Vrhniko in Ljubljano sodi zaradi številnosti, kakovosti in znanstvene izpovednosti najdb med najpomembnejša in hkrati najbolj ogrožena arheološka najdišča v Sloveniji. Leta 2003 je bil za kulturni spomenik državnega pomena razglašen vodni tok reke Ljubljane in Male Ljubljane z obrežji od izvirov v Močilniku in Retovju do razvodja Ljubljane in Gruberjevega kanala na Špici v Ljubljani. Spomeniku pripadata še del reke Ljubije na Verdu do sotočja z Ljubljano ter razširjeno območje spomenika med suho strugo »Stare Ljubljane« in novo rečno strugo pri Podpeči. Struga reke Ljubljane z bregovi oziroma vodno zemljišče reke Ljubljane je izjemno bogato arheološko najdišče, z najdbami, ki segajo od mezolitika skozi vso prazgodovino, rimsko dobo in zgodnji srednji vek vse do vključno novega veka. Vpetost Ljubljane kot nekdanje vitalne trgovinsko-prometne žile v bogato kulturno krajino kotline Ljubljanskega barja pomeni svojevrsten fenomen, ki zaradi redke ohranjenosti in s tem obogatitve celotnega jugovzhodnoalpskega kulturnega prostora daleč presega državne meje.

Osrednji cilj projekta Doživljajsko razstavišče Ljubljana je bil zaščititi in predstaviti enega najbolj ogroženih delov spomenika. V lanskem letu so bili izvedeni »in situ« zavarovanje delno raziskane razbitine rimske ladje na Verdu, ki je bila zaradi erozijskega delovanja rečnega toka izpostavljena dokončnemu uničenju, ter zahtevno izkopavanje, dokumentiranje in dvig ostankov čolna deblaka, ki je bil odkrit že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in preliminarno raziskan leta 2001 (več o deblaku na naslednji strani). Sočasno so potekale dejavnosti s področja mikrobioloških analiz vode in sedimenta v Ljubljani in depozitoriju na Verdu ter dela v novem razstavišču v Kulturnem centru Vrhnika s pripravo stalne razstave Moja Ljubljana, ki bo odprta 13. septembra 2016. Pri projektu so sodelovali številni domači in tuji strokovnjaki, še posebej pa smo bili veseli sodelovanja s partnerji v lokalni skupnosti, med katerimi bi izpostavili predvsem Komunalno podjetje Vrhnika. Vsem partnerjem, sodelavcem, posameznikom, društvom, sponzorjem in prostovoljcem se tudi na tem mestu najlepše zahvaljujemo. Priložnosti za sodelovanje pa ne

bo zmanjkalo, saj se bomo v prihodnjih letih trudili, da bo novo razstavišče zaživel s številnimi programi za najrazličnejše ciljne skupine. Prav tako bomo sledili načrtanim ciljem celovite revitalizacije naravne in kulturne dediščine v širšem območju porečja Ljubljane ter v sodelovanju s partnerji iz vseh občin porečja Ljubljane in Ljubljanskega barja zasnovali in povežali dejavnosti, ki bodo turistično ponudbo dopolnile s kakovostnimi in zanimivimi programi s področja dediščine. Do konca leta 2018 bomo skupaj z Zavodom Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem usposobili programsko ekipo, ki bo v sodelovanju s partnerji skrbela za nadaljnji razvoj. Pri tem ne bomo spregledali vaših želja in idej za nove skupne projekte. Glede na pozitivne odzive vseh, ki ste nas v zadnjih dveh letih spremljali in obiskali, smo prepričani, da smo zastavljeno delo dobro opravili, načrtovani učinki pa se bodo zanesljivo pokazali.

Irena Šinkovec,
Muzej in galerije mesta Ljubljane

Foto: Skupina Stik

Že v času izvajanja projekta smo s številnimi partnerji sodelovali pri zasnovi in izvedbi delavnic s področja kulturne dediščine, ki bodo po odprtju razstavišča umeščene v redni program. Tokrat so partnerji pod okriljem Zavoda za podvodno arheologijo pripravili zanimiv projekt izdelave rimskega deblaka; ta je prvič zaplul po Ljubljani 27. avgusta 2016. Ene od delavnic se je udeležil tudi predsednik Borut Pahor. Reportažo o plovbi bomo objavili v naslednji številki.

Postavitev razstave je v zaključni fazi. Med bolj zahtevnimi deli je bila montaža originalnih predmetov, med njimi bogata zbirka družine Potočnik, ki zaradi ogroženosti materialov potrebujejo specifične pogoje. Foto: Jaka Babnik

Foto: Jasmin Talundžić

Razstavišče si je že pred odprtjem ogledalo veliko obiskovalcev, med njimi minister za kulturo s predstavniki ministrstva, vrhniški župan s predstavniki občinske uprave ter občinski svetniki, župani in predstavniki še treh občin, člani Muzejskega društva Vrhnika, predstavniki Komunalnega podjetja Vrhnika, strokovna javnost in mnogi drugi. Še posebej smo se razveselili obiskovalcev na invalidskih vozičkih, ki so nas obiskali konec junija v organizaciji Turističnega društva Blagajana.

2016 SEPTEMBER

SOBOTA,
24. 9. 2016, 10.00–16.00

Delavnica za družine
Na kolišču Brkatega Soma

Izkustvene arheološke delavnice pri ribnikih na Verdu pri Vrhniki

VSTOP PROST

V primeru slabega vremena bo delavnica prestavljena na kasnejši termin.

VLJUDNO VABLJENI NA ODPRTJE NOVE STALNE RAZSTAVE

MOJA LJUBLJANICA

TOREK,
13. 9. 2016, 18.00

KULTURNI CENTER VRHNIKA
Tržaška cesta 32

DR. ANDREJ GASPARI

DEBLAK
IZ REKE
LJUBLJANICE
NA VRHNIKI

Čolni deblaki, za katere se v slovenščini uporabljajo tudi izrazi drevak, izdolbenec, redkeje brunik in celak ter tujka monoksil, so skozi prazgodovino, antiko in večji del srednjega veka najštevilnejše dokumentirano plovilo za prevoz po rekah in jezerih, zaradi preproste in robustne strukture pa so bili marsikje po Evropi kontinuirano v rabi vse do predmodernega obdobja.

Dvig deblaka iz Ljubljane. Foto: David Badovinac

Na Ljubljanskem barju, ki sodi med območja z največjo dokumentirano koncentracijo najdb deblakov v Evropi, je bilo v z vodo prepojenih močvirskih sedimentih in v strugi Ljubljane doslej najdenih prek 65 deblakov in 9 vesel. Datirani primerki časovno segajo od bakrene dobe do 17. stoletja.

Lega deblaka na mestu najdbe. Fotogrametrija: David Badovinac

Podvodne arheološke raziskave deblaka. Foto: David Badovinac

Odkritje

Deblak iz reke Ljubljane na Vrhniki, ki je do dviga ležal na vznožju desne brežine struge 110 m pod cestnim mostom proti Verdu, je bil zaradi svoje izpostavljenosti v času nizkega vodostaja med domačini znan že precej prej, preden so nanj v devetdesetih letih prejšnjega stoletja opozorili potapljača, nekdanjega pripadnika zaščitne enote milice Republiškega sekretariata za notranje zadeve in policista Mira Potočnika. Predhodno dokumentiranje deblaka, ki je bil več kot do polovice zasut in prelomljen na dva dela, so po prejemu obvestila o obstoju plovila opravili sodelavci Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in člani Skupine za podvodno arheologijo julija 2001. Ob konservatorskem nadzoru stanja deblaka leta 2008 je bilo to ocenjeno kot sprejemljivo, sam deblak pa je bil zaraščen z vodnim rastlinjem. Od leta 2011 naprej je odločitve v zvezi z varstvom in ohranjanjem deblaka, ki leži na območju kulturnega spomenika državnega pomena, zaznamovala problematika vodnogospodarskega urejanja struge in sanacije zajede v desnem bregu Ljubljane, neposredno nad ležiščem deblaka. Presoji kulturnovarstvene problematike varovanja in ohranjanja deblaka ter odločitvi za njegovo celovito raziskavo in dvig je v sklopu EGP projekta, ki ga vodi Občina Vrhnika, sledila izvedba zavarovalnega arheološkega posega, ki je potekal med 15. 6. in 20. 7. 2015. Podvodno izkopavanje in dokumentiranje plovila, ki je potekalo pod okriljem Muzeja in galerij mesta Ljubljane, je izvedel Zavod za podvodno arheologijo v sodelovanju z Mednarodnim centrom za podvodno arheologijo iz Zadra – UNESCO centrom II. Kategorije, Skupino Stik in podjetjem CPA, d. o. o. Po gradnji dvižnih konstrukcij so bili ostanki deblaka v sodelovanju s podjetjem Dvig d. o. o. prepeljani v konservatorsko delavnico Restavratorskega centra Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, kjer trenutno izvajajo zahteven konservatorski poseg. Sočasno potekajo znanstvene raziskave, katerih delne izsledke vam predstavljamo v prvi prilogi Moje Ljubljane.

O deblaku

Deblak je izdelan iz debla hrasta (*Quercus* spp.), v splošnem najprimernejše evropske drevesne vrste za izdelavo tovrstnih plovil. Les počasi rastočega hrasta je trden, trajen in odporen proti propadu, zlasti pod vodo, kjer je njegova trpežnost skoraj neomejena. Debla je bilo mogoče obdelovati že kmalu po poseku, tj. še ob visoki vsebnosti vlage in še pred odležanjem. Za omejevanje izsušitve in pokanjenja lesa ter ohranjanje njegove prožnosti so na koncu vsakega delovnega dneva ali ob daljši prekinitvi v izdelavi deblake praviloma napolnili z vodo ali jih potopili. Do 1,31 m širok in 0,78 m globok deblak je v dolžino meril nekaj nad 16 m. Debelina bočnih stranic znaša 3–7 cm, dna pa 7–9 cm. Na podlagi položaja grč in njihove oblike je bilo ugotovljeno, da je premčni del izdelan iz spodnjega (koreninskega dela) debla. Na ostenju bokov in dnu so opazni sledovi popravil poškodb, ki so nastale ali že pred dokončanjem gradnje, npr. zaradi grč, slabosti v lesu in krčenja materiala, ali ob uporabi. Popravila so izvedena tako z zalivanjem s smolo kot z železnimi spojkami, s katerimi so utrdili v razpoke zatlačeno tesnilo iz tkanine. Podaljšan

Izdelava epoksi kapsul za zaščito deblaka med konservatorskim posegom na Restavratorskem centru ZVKDS. Foto: Katja Kavkle

Med več kot 2500 znanimi deblaki iz Evrope zavzema vrhniška najdba po dimenzijah posebno mesto. Gre za enega daljših, če ne največjega med znanimi mlajšeželeznodobnimi in rimskimi deblaki, in eno najdaljših evropskih plovil tega tipa nasploh. Velikost in nosilnost deblaka bi lahko z določenim pridržkom kazali na organiziran rečni transport v izteku pozne prazgodovine. Takrat je na območju Vrhnike stalo naselje keltskega plemena Tavriskov, ki so ga Italiki imenovali Nauportus. Grški geograf in zgodovinar Strabon, ki se je naslanjal na vire iz druge polovice 2. stoletja in prve polovice 1. stoletja pr. n. št., poroča, da so iz Akvileje vozili blago, tj. vse, kar daje morje, vino v sodih in olje, v Navport, od tam pa so ga prevažali po rekah do obdonavskih krajev, od koder so v Italijo izvažali sužnje, živino in kože.

in zvišan krmni del čolna nakazuje, da se je deblak premikal z odrivanjem z drogom, za kar je bila potrebna posadka dveh oseb, in/ali veslanjem. Po preliminarnih ocenah je imel okoli tona težak čoln z maksimalno nosilnostjo najmanj 3–4 tone pri dvotonskem tovoru okoli 30 cm ugreza, prazen pa pod 15 cm. Kalibracija radiokarbonskih datacij štirih vzorcev lesa, ki so bili odvzeti iz skrajnih delov dveh, več deset let dolgih zaporedij branik z dna in premca čolna, z metodo wiggle-matching, je pokazala, da je bil izdelavi deblaka namenjeni hrast najverjetneje posekan nekje v 2. stoletju ali najpozneje na začetku 1. stoletja pr. n. št.